

*До разової спеціалізованої ради ДФ 2023-35
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора юридичних наук,
професора Жорнокуя Юрія Михайловича
на дисертацію Турченка Ігоря Вікторовича на тему:
«Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію)
автомобільної дороги за цивільним законодавством України»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. В умовах проведення в Україні соціальних та економічних перетворень важливого значення набуває проблема подальшого розвитку і вдосконалення цивільно-правового регулювання пов'язаних з будівництвом (капітальним ремонтом, реконструкцією) автомобільних доріг. У контексті викладеного дисертація Ігоря Вікторовича Турченка «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України» присвячена актуальній, досить складній та не у повному ступені дослідженій у вітчизняній науці цивільного права темі.

У зв'язку з останніми змінами цивільного законодавства в Україні, євроінтеграцією нашої країни та гармонізацією її законодавства, що регулює зобов'язальні правовідносини виникли нові практичні проблеми щодо приведення у відповідність до європейських стандартів суб'єктивних прав та законних інтересів учасників досліджуваних правових зв'язків. Існування низки проблемних питань у сфері будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільних доріг саме за цивільним законодавством України у правозастосовній діяльності чи понять і категорій, які не мають однозначного тлумачення у цивілістичній науці та судовій практиці, викликало потребу на теоретичному рівні зробити спробу їх окреслення. Саме з'ясуванню питань доктринальної характеристики договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, його місця у системі цивільно-

правових договорів, порядку укладення та виконання відповідної договірної конструкції, а також визначенню суб'єктного складу та його можливої відповідальності за порушення суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів сторін договору присвячене дисертаційне дослідження І. В. Турченка.

Незважаючи на наявність певного наукового доробку у вітчизняній доктрині цивільного права з питань договірного регулювання підрядних відносин у сфері будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільних доріг (І. І. Банасевич, А. Б. Гриняк, В. М. Коссаєв, О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, В. В. Надьон, В. А. Попов, Є. О. Тупицька, В. Л. Яроцький та ін.), не була поставлена крапка в окресленій дисертантом проблематиці.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження зумовлюється багатьма чинниками: а) існуванням у ньому цікавих, з точки зору науки, положень, що можуть бути використані при розробці відповідних змін до нормативно-правових актів та б) докладними формулюваннями досліджуваних питань. Використання автором сучасного наукового доробку української та зарубіжної науки, оптимальної в рамках цього дослідження методології, дало йому можливість отримати якісно нові результати, спрямовані на удосконалення договірного порядку врегулювання підрядних відносин у сфері будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільних доріг за цивільним законодавством України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій та правозастосовній діяльності щодо розуміння основної термінології, суб'єктного складу, порядку укладення та виконання договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, а також захисту прав суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів сторін за відповідною договірною конструкцією. Крім того результати цього дисертаційного дослідження варто використовувати в навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Договірне право», «Зобов'язальне право», а також при підготовці та написанні навчальних посібників, підручників, практикумів, курсів

лекцій, планів практичних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження І. В. Турченка «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України» містить наукові положення, які мають теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається зміст поданого для обговорення та захисту дисертаційного матеріалу через призму особливостей проведення доктринальної характеристики досліджуваного договору, його місця у системі цивільно-правових договорів, визначення його елементів та порядку укладення і виконання, а також з'ясування правових підстав припинення такого договору та відповідальності його сторін за порушення суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів контрагента за цією договірною конструкцією.

Автором правильно визначені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Методологічну основу роботи становлять філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи та засоби пізнання, які були застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило дисертанту дійти вірних та аргументованих висновків.

Ознайомлення із змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувача при підготовці дослідження. І. В. Турченко вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, автор в багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантним у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (255 найменувань), досліджених ним при обґрунтуванні зроблених в дисертації висновків.

Правильний, послідовний порядок подачі матеріалу дозволив побудувати переконливу систему аргументації, що відображає як найбільш відомі в цивілістиці підходи щодо вирішення проблематики дослідження, так і власну авторську позицію.

Важливим з наукової точки зору є висновок автора, що договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, враховуючи нормативно закріплене наділення підрядника додатковими повноваженнями на закупівлю необхідних матеріалів, обладнання та устаткування для виконання дорожніх робіт та надання ним супутніх послуг замовнику, підлягає розгляду як змішаний договір, що додатково містить елементи договору купівлі-продажу та договору на надання послуг відповідно. Заслуговує на увагу й обґрунтування, за яким враховуючи правову природу автономного договору купівлі-продажу, перехід права власності на відповідну річ є кінцевою метою цих договірних відносин, а згідно з умовами досліджуваного договору вказані матеріали, обладнання та устаткування завжди мають правовий режим витратних матеріалів, повністю втрачають самостійне правове значення в ході дорожнього будівництва і слугують засобом досягнення зовсім іншої правової мети – матеріальне забезпечення будівництва, капітального ремонту чи реконструкції визначеного договором відрізка автомобільної дороги. Аналогічний правовий режим мають і послуги, що надаються у ході виконання умов досліджуваного договору, адже вони завжди визначені в цих умовах, є супутніми, також споживаються в ході дорожнього будівництва, а відтак не можуть мати самостійного правового значення (с. 8–9, 41 дисертації).

Так, слід підтримати позицію автора про те, що правове регулювання відносин у сфері будівництва автомобільних доріг характеризується відсутністю належної збалансованості наявного масиву нормативних джерел правового регулювання відносин у досліджуваній сфері, фрагментарністю правового регулювання окремих груп досліджуваних договірних відносин та подекуди їх неузгодженістю між собою. Нормативні приписи ст. 875 ЦК України, яка є загальною для всіх договорів будівельного підряду, чітко встановлюють пріоритет положень спеціального законодавства над положеннями загального, зокрема, ЦК України (с. 13 дисертації).

Схвально варто відгукнутися й щодо виокремлення певних груп ознак договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію)

автомобільної дороги: загальні юридичні ознаки договорів, ознаки договорів про виконання підрядних робіт, ознаки договорів будівельного підряду і ознаки власне договорів підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги (с. 26–34, 75 дисертації).

Слушним є висновок про те, що договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги належить до сфери транспортного будівництва, об'єктом будівництва у якому є автомобільна дорога, а тому, зважаючи на комплекс ознак виконуваних робіт, статусно-суб'єктний склад та інші змістові особливості та характеристики, цей договір є підвидом договору будівельного підряду (с. 75 роботи).

Є всі підстави погодитися з точкою зору, що структурно-логічний та змістовний аналіз чинного законодавства України дозволяє виділити можливість застосування наступних способів укладання договору будівельного підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги: 1) загальний, який полягає у здійсненні зацікавленими особами оферти та акцепту; 2) спеціальний, який полягає в укладанні договору за результатами проведеної публічної закупівлі (с. 100, 158 дисертації).

Цікавими та такими, що заслуговують на увагу, є й інші висновки та пропозиції автора, зокрема щодо:

- авторського визначення досліджуваного договору (с. 7–8 дисертації);
- розмежування поняття «автомобільна дорога» та поняття «дорога» (с. 9, 23, 40, 53, 56 та ін. дисертації);
- цивілістичних підходів щодо визначення співвідношення правових засобів трьох регулятивних рівнів: нормативно-правового регулювання, індивідуального регулювання та саморегулювання договірних відносин у сфері вітчизняного дорожнього будівництва (с. 10–11, 59–66, 74–75 та ін. дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертанта за результатами дослідження. Про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як цивільного та господарського законодавства, так і наукової літератури щодо обраної теми. Додатково робота супроводжується

аналізом матеріалів судової практики.

Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Стиль викладення положень дозволяє усвідомити їх зміст і новизну. Здобутком дисертації, безперечно, є її високий науково-теоретичний рівень, практична спрямованість. Робота написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Добре оформлений список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації І. В. Турченка, опубліковано у трьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових форумах. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором академічної доброчесності. Дисертаційна робота І. В. Турченка свідчить про ґрунтовне опрацювання ним чинного законодавства України та матеріалів правозастосовної практики України. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Проте, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що зумовлює дискусію з їх приводу, а саме:

1. Досить дискусійною та достатньо невизначеною є позиція дисертанта викладена у п. 2 наукової новизни «уперше» (с. 8 роботи), за якою *кінцевим результатом виконання умов договору підяду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги варто вважати закінчений будівництвом об'єкт.*

Не вносять чіткості в означену проблематику й твердження автора як-то кінцевим результатом: 1) переважної більшості будівельних робіт є створення нерухомих об'єктів (с. 22 дисертації); 2) буде власне якісний об'єкт завершеного будівництва, ремонту чи реконструкції автомобільної дороги (с. 33, 75 роботи); 3) здійснення дорожніх робіт згідно досліджуваного договору завжди має чітко визначені часово-просторові межі та індивідуальний характер (с. 37 дисертації); 4) предметом договору будівельного підяду є закінчені будівельні роботи відповідно до такого договору (с. 111 роботи). З наведеного виникають питання: а) з якого моменту цей об'єкт є закінченим? та б) хто (замовник, підрядник) та у який спосіб має встановлювати цей момент?

Крім того, спірним є саме формулювання висновку «кінцевим результатом виконання умов договору ... є ... закінчений будівництвом об'єкт». Вважаю, що кінцевим результатом виконання умов договору є належне (якісне та у встановлений строк) виконання обов'язків його сторін, що кореспондують відповідним їх правам.

2. На с. 11 (п. 7 наукової новизни «удосконалено»), 146, 204 стверджується, що на стороні замовника у досліджуваному договорі виступає наділений відповідними владними повноваженнями *орган державної виконавчої влади* чи *орган місцевого самоврядування*, на балансі якого знаходиться відповідна автомобільна дорога, який укладає досліджуваний договір від імені держави Україна або відповідної територіальної громади. Наводячи аргументи на користь вказаного твердження на с. 139 роботи, посилаючись на ст. 10 Закону України «Про автомобільні дороги», автор підміняє поняття «організувати та опікуватись будівництвом та наступною експлуатаційною підтримкою вітчизняних автомобільних доріг загального користування» (за авторським

твердженням) на «управління автомобільними дорогами загального користування» (за ст. 10 вказаного Закону).

Звертаючись до положень чинного законодавства варто зауважити, що законодавець не є таким категоричним щодо суб'єктного складу на стороні замовника і не окреслює його виключно *органом державної виконавчої влади* чи *органом місцевого самоврядування*. Говорячи про орган управління автомобільними дорогами мова йде про орган, призначений для управління автомобільними дорогами (вулицями), забезпечення їх функціонування, розвитку та фінансування (ст. 1 Закону України «Про автомобільні дороги»). Тобто не закріплено вичерпності у суб'єктному складі осіб на стороні замовника. В окремих моментах дисертант сам вагається у власній позиції, стверджуючи, що: 1) в сучасних умовах фінансуванням будівельних робіт на автомобільних дорогах може займатися не лише держава, але й органи місцевого самоврядування, а також *приватні особи в межах нормативних механізмів державно-приватного партнерства* (с. 26, 34 дисертації); 2) замовником *майже завжди* виступає юридична особа публічного права, яка є балансоутримувачем певної автомобільної дороги (с. 167 роботи).

Тому слушно виникає питання щодо можливості участі фізичних осіб та юридичних осіб, які не є юридичними особами публічного права, на стороні замовника за досліджуваною договірною конструкцією.

3. Дискусійною є думка автора щодо сфери термінологічного використання та різниці між такими характеристиками порядку виконання робіт підрядником за договором підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги як «своїми силами» та «самостійно» (п. 9 наукової новизни «набули подальшого розвитку» с. 12–13, 29 дисертації). Автор вважає, що термін «самостійно» визначає більш широкі можливості підрядника ... залучення інших осіб (субпідрядників). Проте, якщо взяти до уваги положення ст. 42 Господарського кодексу України, в якій легітимізоване поняття «підприємництво», то першою ж його ознакою є самостійність як особисте здійснення такої діяльності без залучення інших осіб.

Отже, додаткової аргументації потребує авторська позиція щодо доцільності розмежування категорій «своїми силами» та «самостійно» або ж їх розуміння як синонімів.

4. Підрозділ 1.1. має назву «Доктринальна характеристика договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги», на в якому автор досить аргументовано досліджує питання договору як юридичного факту та регулятора відносин (с. 26, 27, 80 та ін.). Однак, як відомо, доктрина цивільного права, крім вказаних проявів, аналізує договір як правовідносини або як форму (документ). Тим більше, що дисертант аналізуючи досліджуваний договір, сам на с. 133 роботи стверджує, що основними змістовно-елементним наповненням будь-якого правовідношення є його: суб'єкти (учасники, сторони), об'єкт (майнове чи немайнове благо, з приводу якого вони виникають) та зміст (суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки).

Враховуючи назву підрозділу автору слід пояснити сутність цих двох проявів договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги у контексті його доктринальної характеристики.

5. На с. 87–88 дисертації автор, підтримуючи позицію А. Б. Гриняка, стверджує, що *відкриті публічні торги* можна розглядати як основну, найбільш безпечну, оптимальну та відкриту процедуру закупівлі робіт у сфері будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільної дороги, що є перевіреною часом *універсальною правовою процедурою укладання договору будівельного підряду*. Натомість на с. 158 роботи зроблено висновок, що правовідносини між переможцем публічної закупівлі та замовником, що виникають у результаті проведення відкритих торгів не можна кваліфікувати як попередній договір однозначно.

Постає питання: чи є відкриті торги стадією порядку укладення такого договору чи їх варто кваліфікувати у контексті організаційно-правових передумов укладення договору (про що зазначено на с. 100–102 дисертації)?

Зазначені зауваження до положень дисертації не впливають на позитивну оцінку роботи в цілому, натомість спрямовані на стимулювання дисертанта до

подальших поглиблених наукових досліджень в окресленій сфері наукових інтересів. Також вони можуть бути предметом наукових дискусій вчених-юристів та практичних працівників.

Здобувач наукового ступеня І. В. Турченко володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом його дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях проблем укладення та виконання договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися у правозастосовній практиці для уніфікації підходів до вирішення питань відповідальності та захисту суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів сторін за договором підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, що є актуальним для юрисдикційної діяльності судів України.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її текст відповідає вимогам щодо логічної послідовності викладення матеріалу. Зроблені автором висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

У дисертації сформовано теоретичні положення, які відображають особливості укладення та виконання договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України, а також відповідальності за ним, та внесено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, що свідчить про нове вирішення автором відповідного наукового завдання.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження І. В. Турченка відповідає обраній ним спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Турченка Ігоря Вікторовича «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор – Турченко Ігор Вікторович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Ю. М. Жорнокуй

